

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

การศึกษาแนวคิดทางทัศนศิลป์ที่ส่งผลต่อกระบวนการสอนทัศนศิลป์ศึกษา : กรณีศึกษา อารี สุทธิพันธุ์

พิบูลย์ มังกร, อำนาจ เย็นสบาย, วิรุณ ตั้งเจริญ, สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง
สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทางด้านทัศนศิลป์ของ อารี สุทธิพันธุ์ และเพื่อวิเคราะห์แนวคิดทางด้านทัศนศิลป์ของ อารี สุทธิพันธุ์ ที่ส่งผลต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้านทัศนศิลป์ศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัยผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ทำการศึกษาแนวคิดทางทัศนศิลป์ที่ส่งผลต่อกระบวนการสอนทัศนศิลป์ศึกษา : กรณีศึกษา อารี สุทธิพันธุ์ ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนาม เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้วยวิธีการดังนี้ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก และการติดตามการสอนของอารี สุทธิพันธุ์ ในการไปให้ความรู้ให้การอบรม และการบรรยายในสถานที่ต่าง ๆ ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 2558 ถึงเดือน กรกฎาคม 2559 รวมระยะเวลา 1 ปี 6 เดือน 2) การสังเกตการณ์โดยใช้ทั้งการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม 3) ศึกษาเอกสาร หนังสือ ที่อารี สุทธิพันธุ์ เขียนหรือแต่งขึ้น และเอกสาร หนังสือที่อารี สุทธิพันธุ์ อ่านหรือค้นคว้า ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญที่เป็นตัวขับเคลื่อนแนวคิด 4) การสัมภาษณ์บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดแนวคิดและนักวิชาการทางทัศนศิลป์และการศึกษาศิลปะ เพื่อสะท้อนมุมมองที่มีต่อ อารี สุทธิพันธุ์

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดของอารี สุทธิพันธุ์ ที่ส่งผลต่อกระบวนการสอนทัศนศิลป์ศึกษามีดังนี้ 1.การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 2.เชื่อว่ามนุษย์ไม่มีสัญชาตญาณ มนุษย์ทุกคนต้องได้รับการสอน 3.เน้นกระบวนการคิดและการปฏิบัติควบคู่กันไป เพื่อสร้างประสบการณ์ทางศิลปะที่เชื่อมโยงกับความคิดอย่างมีเหตุผลและการคิดทบทวน ให้กับผู้เรียน โดยเชื่อว่าศิลปะคือประสบการณ์ 4.การจัดการเรียนการสอนโดยวิธีธรรมชาติ ผ่านกิจกรรมนวดการลากและการระบาย

คำสำคัญ : ทัศนศิลป์ศึกษา, กระบวนการสอนทัศนศิลป์ศึกษา, แนวคิดทางทัศนศิลป์, อารี สุทธิพันธุ์

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

A Study of Visual Art Concept Resulting Visual Art Teaching Process : A Case Study of Aree Soothipunt

Phiboon Mangkorn, Amnard Yensabai, Wiroon Tungcharoen,
Sathit Thimwatbunthonge

Arts and Culture Research Program, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University.

Abstract

This research is conducted with the objectives to study the Visual Art concept of Aree Soothipunt, and to analyze the effect of this concept in the teaching and learning process of visual art education.

The researcher has accumulated data and information in form of documentation as well as field work to compile the body of knowledge by means of descriptive analysis as follows: 1) Profound interview and Participation in Aree Soothipunt's lectures, seminars and training in various places from February 2015 to July 2016 2) Observation with and without participation 3) To study documents, books read and written by Aree Soothipunt as driving mechanism to his concept. 4) To Interview those who have been transferred knowledge and concept by Aree Soothipunt, and other academics in visual art circle in order to acquire others' opinions towards Aree Soothipunt in different aspects.

The result of the research, the visual art concept of Aree Soothipunt and its effect on the teaching and learning of visual art education can be concluded as follows: 1. Teaching and learning should focus on learners (child center) 2. Human has no instinct and must be taught 3. It's the process of Thinking and Practicing or Doing that creates artistic experience. The experience connects sensible thoughts with reflective thinking of learners to come to definition – Art 4. Learning and Teaching should take place in the most natural way as in Neo drawing and Painting activity.

Keywords : Visual Art, Visual Art Teaching Process, Visual Art Concept, Aree Soothipunt

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

บทนำ

การศึกษา มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศและพัฒนาคน สามารถใช้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศในทุกด้าน “การศึกษา” หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างตลอดชีวิต” (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2542: 2) ซึ่งปัจจุบันนโยบายการพัฒนาประเทศที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาส่วนหนึ่ง คือ การกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ประชาชนอย่างเท่าเทียม และยกระดับคุณภาพการศึกษา หลักสูตร การเรียนการสอน ที่เน้นกระบวนการคิดเชิงระบบ เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณภาพของคนที่จะไปพัฒนาประเทศชาติต่อไป

การจัดการศึกษาทางศิลปกรรม เกี่ยวข้องกับการคิดเชิงระบบ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทุนมนุษย์ พัฒนาการคิดสร้างสรรค์ การสร้างนวัตกรรม และยกระดับคุณภาพจิตใจให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สำหรับในด้านทัศนศิลป์หรือศิลปะที่มองเห็น มีแนวคิดที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนทางทัศนศิลป์ศึกษาอย่างหลากหลายตามความเชื่อที่ได้ปรากฏให้เห็นเป็นรูปแบบของผู้สอนและผู้ถูกสอน โดยในแต่ละแนวคิดต่างก็มีความมุ่งหมายที่จะจัดการเรียน การสอนเพื่อตอบปัญหาและสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับนักเรียน นักศึกษา หรือผู้สนใจทางทัศนศิลป์ศึกษาไปในแนวทางตามแนวคิด และความเชื่อที่แตกต่างกันของผู้สอน ในบางกรณีจัดการเรียนการสอนโดยการฝึกทักษะผ่านตาและมือ ฝึกให้ทำตามหลักวิชา มุ่งเน้นที่ผลงานสำเร็จ บางกรณี

สอนตามวิธีธรรมชาติ ทำให้การเรียนรู้มีเนื้อหาสาระและการนำเสนอที่ตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น ตามวัยของผู้เรียน มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาสาระ วิธีการ กระบวนการที่เชื่อมโยงกับความจริงรอบตัว การสอนให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิด สอนให้สนุกกับสิ่งที่กำลังทำ สอดแทรกการคิดทบทวน ที่สามารถสอบทานได้ มุ่งเน้นที่กระบวนการคิดและกระบวนการสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยด้านทัศนศิลป์ศึกษาที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอนศิลปะ เนื้อหาความรู้ และวิธีสอน ซึ่งหากสืบย้อนไปหลังปีพุทธศักราช 2500 นักวิชาการที่มีบทบาทสำคัญและเกี่ยวข้องกับด้านทัศนศิลป์และศิลปศึกษาที่โดดเด่นนั้น วิรุณ ตั้งเจริญ ได้กล่าวไว้ว่า

หลังปีพุทธศักราช 2500 ช่วงการเสียชีวิตของศิลป์ พีระศรี (2505) เป็นต้นมา นักวิชาการทางด้านทัศนศิลป์อีกคนหนึ่งเริ่มมีบทบาทและมีผลงานทางวิชาการในสังคม ซึ่งนักวิชาการรุ่นนี้ส่วนหนึ่งเป็นผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นศิษย์ของศิลป์ พีระศรี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประยูร อุลุชาฎะ รวมทั้งนักวิชาการที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากรรุ่นหลังและเดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศคือ กำจร สุนพงษ์ศรี และดำรง วงศ์อุปราชา นอกจากนี้แล้วก็ยังมี อารี สุทธิพันธุ์ ผู้จบการศึกษาจากโรงเรียนเพาะช่างวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร และต่างประเทศ วิรัตน์ พิชญ์ไพฑูริย์ จบการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและต่างประเทศ คือนักวิชาการรุ่นนี้ อาจกล่าวได้ว่ามุ่งเน้นการเสนอความรู้ความคิดทางด้านศิลปศึกษาและทัศนศิลป์เป็นด้านหลัก (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2545 : 19-20)

ตลอดระยะเวลากว่าครึ่งศตวรรษ ที่กระแสศิลปะตะวันตกตื่นตัวและได้รับการยอมรับอย่างมาก

เน้นความเป็นจริง ปฏักสังขัตคามรู้ ยึดมั่นคุณธรรมให้เชิดชู เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สู่สากล

ในประเทศไทย แต่มุ่งเน้นที่ผลงานมากกว่า กระบวนการ มีการจัดการเรียนการสอน และการจัดประกวดแข่งขันกันมาอย่างต่อเนื่อง ศิลปะถูกประเมินค่าด้วยรางวัล แต่การพัฒนาและความก้าวหน้าในเชิงกระบวนการค้นคว้า ในเชิงกระบวนการคิด ที่ส่งผลต่อไปยังกระบวนการจัดการเรียนการสอนและกระบวนการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ในเชิงทัศนศิลป์ยังไม่ชัดเจนนัก ยังคงมีการจัดการเรียนการสอนด้านทัศนศิลป์ในลักษณะศิลปะหลักวิชา แต่ไม่ส่งเสริมกระบวนการคิด หรือส่งเสริมผู้เรียนตั้งแต่ยังเป็นเยาวชนให้เกิดความรัก ความผูกพันกับศิลปะที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในด้านต่าง ๆ ได้ต่อไป รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดการยกระดับคุณภาพจิตใจ ที่ส่งผลต่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนด้านทัศนศิลป์ศึกษาจะต้องอาศัย ครูผู้สอนที่มีความรู้ความเข้าใจทั้งด้านวิชาการและด้านการปฏิบัติอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาแนวคิด อารี สุทธิพันธุ์ เนื่องจากเป็นผู้ที่มีผลงานด้าน การสอนทัศนศิลป์ศึกษาและด้านการปฏิบัติการ ทางทัศนศิลป์ร่วมสมัยที่ต่อเนื่องยาวนาน เป็นครูผู้สอนศิลปะมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2500 จนถึงปัจจุบัน รวมระยะเวลา 59 ปี ปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่ในวัย 86 ปี และยังคงสอนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งการสอนในระบบการศึกษา นอกกระบบการศึกษา และการศึกษาตามอัธยาศัย มีผลงานวิชาการ ทางด้านทัศนศิลป์และศิลปศึกษามากมาย เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการวางรากฐานศิลปศึกษาของ ประเทศไทย ผลักดันให้เกิดการยกฐานะวิชาชีพ ครูศิลปะจากประกาศนียบัตรเป็นปริญญาบัตร ส่วนด้านการสอนมีความน่าสนใจทั้ง แนวคิด เนื้อหาความรู้ วิธีสอน ตลอดจนกิจกรรมที่ใช้ในการเรียนการสอน อีกด้านหนึ่งอารี สุทธิพันธุ์

เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) ซึ่งมีผลงานด้านการปฏิบัติการทางทัศนศิลป์ ที่โดดเด่นทั้งด้านวิธีคิด รูปแบบ และกระบวนการ โดย วิรุณ ตั้งเจริญ ได้กล่าวว่า

“ท่านอาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ มีวัตรปฏิบัติ ในการสร้างมนุษย์ สร้างสาธุศิษย์ทางด้านศิลปะ ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งแก่วงการศึกษาศาสตร์และสังคมไทย และท่านมีวัตรปฏิบัติในการสร้างสรรค์งาน ทัศนศิลป์ จิตรกรรม ให้เป็นงานสร้างสรรค์ที่ สะท้อนกระบวนการศึกษาค้นคว้าและกระบวนการคิด อย่างมีรู้จักสืบ ซึ่งนับเป็นต้นแบบการสร้างสรรค ศิลปะ บนพื้นฐานสติปัญญาและวิชาการอย่าง แท้จริง” (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2556 : ออนไลน์) ประกอบกับการปฏิบัติการที่มีความเชื่อมโยงกับการสอน เนื่องจากอารี สุทธิพันธุ์ ทำการทดลองด้านสื่อ วัสดุ รูปแบบ เทคนิค กระบวนการ อยู่เสมอ เพื่อ สรุปลงเป็นวิธีสอน ลักษณะผลงานจึงสะท้อน ความคิดในการสร้างสรรค์ที่มีความแตกต่าง หลากหลายไม่หยุดนิ่ง สำหรับในด้านความเป็นครู ของอารี สุทธิพันธุ์ นั้น ประเทือง เอมเจริญ กล่าวไว้ว่า ท่านอาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ ท่านเหมาะ ที่สุดที่จะเป็นครูศิลปะ ผู้ชี้แนะทางปัญญาให้เกิดกับ วงการศิลปะของเรา ผมมองว่าท่านเป็นครูศิลปะ ที่มีความสมบูรณ์ในความเป็นครูเต็มร้อย คือ ท่านไม่ได้สั่งสมแต่วิชาการที่จะถ่ายทอดให้แก่ ศิษย์เท่านั้น แต่ได้ลงมือปฏิบัติในเชิงศิลปะด้วยตัว ท่านเองอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ทั้งการเขียน ภาพสีน้ำมัน สีน้ำ การวาดเขียน สิ่งที่ท่านอาจารย์ ทำนั้นเป็นหน้าที่ของคนในสังคมบ้านเราโดยเฉพาะ ลูกศิษย์จะต้องพยายามอย่างที่สุดที่จะรวบรวม ข้อมูล ความคิด ความรู้สึก วิถีชีวิตของท่านอาจารย์ อารี มาไว้ในหนังสือเล่มใหญ่ ๆ เพื่อเป็นการขึ้นนำ สังคมไทย ซึ่งผมมองเห็นว่าค่อนข้างจะอับเฉา ขาดแคลนอยู่มากในด้านความรู้ความเข้าใจในศิลปะ

เน้นความเป็นจริง ปกป้ององค์ความรู้ ยึดมั่นคุณธรรมให้เชิดชู เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สู่สากล

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

ร่วมสมัย ถ้ามีการรวบรวมบทบาทการสร้างสรรค
ของครูอาจารย์ไว้ให้คนรุ่นใหม่ได้ศึกษา จะเป็น
ประโยชน์ยิ่งต่อประเทศของเราโดยรวม (หนังสือ
ที่ระลึกนิตยสารทัศนศิลป์ 72 ปี ศาสตราจารย์พิเศษ
อารี สุทธิพันธุ์, 2544 : 88)

นอกจากนี้ในด้านความเป็นครูและด้านทัศนศิลป์
ที่เกี่ยวข้องกับ อารี สุทธิพันธุ์ นั้น กรมส่งเสริม
วัฒนธรรม ได้มีคำประกาศเกียรติคุณ ในการยก
ย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์
(จิตรกรรม) ปีพุทธศักราช 2555 ไว้ว่า

ศาสตราจารย์พิเศษอารี สุทธิพันธุ์ เป็นครู
ศิลปะนอกแบบทางความคิด เป็นการคิดนอก
กรอบหรือคิดทวนกระแส การสอนศิลปะด้วยการ
คัดค้านการเรียนการสอนศิลปะด้วยการ
เลียนแบบ ทำหน้าที่ครูสอนศิลปะและสร้างสรรค์
ผลงานศิลปะตลอดระยะเวลากว่า 56 ปี โดยจะ
เน้นการเรียนการสอนศิลปะด้วยวิถีธรรมชาติ...
เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาวิสัยทัศน์และวิธีทำงานของตน
ให้เป็นศิลปะสมัยใหม่ ศาสตราจารย์พิเศษอารี
สุทธิพันธุ์ เป็นผู้บุกเบิกด้านศิลปะ
สมัยใหม่มาใช้ในการเรียนการสอนในประเทศไทย
เป็นคนแรก โดยศึกษา ค้นคว้า ทดลองเทคนิค
ใหม่ ๆ ตลอดเวลา ซึ่งมีผลงานจิตรกรรมสีน้ำและ
สีน้ำมัน นับพันชิ้น ได้สะท้อนให้เห็นเสรีภาพทาง
จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ เทคนิคและ
กระบวนการที่ก้าวหน้าอยู่ตลอดเวลา นับได้ว่า
ศาสตราจารย์พิเศษอารี สุทธิพันธุ์ เป็นครูศิลปะ
ผู้บุกเบิกศิลปะศึกษา เป็นผู้สร้างสรรค์ศิลปะ
แนวทางพิพัฒนาการนิยมในกระแสสังคม
ประชาธิปไตยสมัยใหม่ไว้ในสังคมไทย เป็นผู้
มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ
ประสบการณ์ ให้แก่นักศึกษาได้อย่างดีเยี่ยม
และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นุชนรุ่นหลังต่อไป
(กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2555)

การเลือกวิจัยแนวคิดโดยเลือกกรณีศึกษา
ผู้มีวัตรปฏิบัติที่สม่ำเสมอ ต่อเนื่องยาวนานทั้งด้าน
วิชาการการปฏิบัติกร และยังมีชีวิตอยู่ ทำให้
การได้มาซึ่งข้อมูลขั้นต้นหรือปฐมภูมิ การสัมภาษณ์
สามารถทำได้ในเชิงลึก การวิเคราะห์ด้านแนวคิด
นอกจากการสัมภาษณ์แล้ว มีงานเขียนที่เป็น
หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ ซึ่งเขียนขึ้นเพื่อใช้
ประกอบการสอนและเป็นบันทึกการสอน มีทั้ง
การรวบรวมตีพิมพ์เป็นเล่ม และยังไม่ตีพิมพ์
อีกมากมาย เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์
ด้านแนวคิดทางทัศนศิลป์ที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้
ทางทัศนศิลป์ศึกษา เพื่อเป็นฐานความรู้ที่จะนำไปสู่
กระบวนการจัดการเรียนสอนทางทัศนศิลป์ศึกษาใน
อนาคต

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ
บทความ ผลงานวิชาการ เอกสารและงานวิจัยที่
เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษาวิจัย โดยมี
การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในด้าน
ชีวประวัติและบริบทที่ส่งผลต่อแนวคิดของ
อารี สุทธิพันธุ์ การแสวงหาความรู้ของ อารี สุทธิพันธุ์
กระบวนการจัดการเรียนการสอนทัศนศิลป์ศึกษา
และการถ่ายทอดแนวคิด ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ
อารี สุทธิพันธุ์ โดยมีมุมมองของนักวิชาการ
ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งทฤษฎีปฏิบัตินิยม
(Pragmatism) และการศึกษาแบบพิพัฒนาการ
(Progressive Education) ประกอบ

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ทัศนศิลป์ศึกษา หมายถึง การจัดการ
ศึกษาทางด้านทัศนศิลป์ ทั้งในระบบโรงเรียนไม่ว่าจะ
เป็นระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา
หรืออุดมศึกษา และหมายรวมถึงการจัดการศึกษา
นอกระบบการศึกษาและการศึกษาตามอัธยาศัย

เน้นความเป็นจริง ปกป้ององค์ความรู้ ยึดมั่นคุณธรรมให้เชิดชู เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สู่สากล

2. แนวคิดทางทัศนศิลป์ หมายถึง ความรู้ ความเชื่อ ทศนคติ และความคิดที่มีแนวทางปฏิบัติ ในทางทัศนศิลป์ หรือศิลปะที่มองเห็น ซึ่งในงานวิจัย ฉบับนี้ แนวคิดที่มีแนวทางปฏิบัติประกอบด้วย ความรู้ ความเชื่อ ทศนคติ ประสบการณ์ และ ความคิดที่มีแนวทางปฏิบัติเชิงกระบวนการและ ผลงานสำเร็จทางด้านจิตรกรรม

3. กระบวนการเรียนการสอนทัศนศิลป์ศึกษา หมายถึง แนวทางการดำเนินการจัดเรียนรู้ การวัด และประเมินผลการสอน ครูผู้สอน ผู้เรียน สื่อ การเรียนรู้ ทางทัศนศิลป์ อย่างมีขั้นตอน โดยเน้น ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ครูเป็นเพียง ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนค้นพบความรู้ และการรู้จัก ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้ ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น โดยเป็นการจัดการศึกษา ภายใต้อบรมการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา หรืออุดมศึกษา และ หมายถึงการจัดการศึกษานอกระบบการศึกษา และการศึกษาตามอัธยาศัย ด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทางด้านทัศนศิลป์ของ อารี สุทธิพันธุ์
2. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดทางด้านทัศนศิลป์ ของ อารี สุทธิพันธุ์ ที่ส่งผลต่อกระบวนการ จัดการเรียนการสอนด้านทัศนศิลป์ศึกษา

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิทยาแนวปรากฏการณ์ วิทยา (Phenomenology) เป็นกรอบการศึกษา โดยศึกษาแนวคิดทางทัศนศิลป์ที่ส่งผลต่อการสอน ทัศนศิลป์ศึกษา ใช้กรณีศึกษาบุคคล (Case Study Research) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative

Method) และยึดหลักของการนำความเข้าใจใน บริบทต่าง ๆ มาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์หา ความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดและการสอน โดย ผู้วิจัยได้ลำดับขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย การศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) มุ่งศึกษาแนวคิดทางทัศนศิลป์ที่ส่งผล ต่อกระบวนการสอนทัศนศิลป์ศึกษา กรณีศึกษา อารี สุทธิพันธุ์

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการเก็บ รวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ 1) การติดตาม การสอนของอารี สุทธิพันธุ์ ในการไปให้ความรู้ ให้การอบรม และการบรรยาย โดยการสังเกตการณ์ แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสังเกตการณ์ แบบมีส่วนร่วมคือการเข้ารับการอบรมและการ ปฏิบัติการในโครงการต่าง ๆ ที่ อารี สุทธิพันธุ์ เป็นวิทยากร ส่วนการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วน ร่วมคือการเข้าไปสังเกตการณ์บรรยาย และโดย การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึก 2) การศึกษาเอกสารที่อารี สุทธิพันธุ์ เขียนหรือแต่งขึ้น 3) การแสวงหาความรู้จาก การอ่านและค้นคว้าข้อมูลของอารี สุทธิพันธุ์ และ 4) การสัมภาษณ์บุคคล เช่น ลูกศิษย์ บุคคลที่มี ชื่อเสียงในแวดวงทัศนศิลป์ และแวดวงการศึกษา ด้านศิลปะ โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สัมภาษณ์แบบเจาะลึก

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์ ข้อมูล จากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ อารี สุทธิพันธุ์ โดยมุ่งเน้นการบรรยายพรรณนา ถึงข้อเท็จจริง (Reality) และประเด็นการศึกษา วิเคราะห์แนวคิดทางทัศนศิลป์ ที่ส่งผลต่อการสอน ทัศนศิลป์ศึกษา ใช้แนวคิดและและทฤษฎีที่ เกี่ยวข้องมาประกอบกรวิเคราะห์ นำเสนอเป็น ประเด็นต่าง ๆ

เน้นความเป็นจริง ปุณณิศจิตใจความรู้ ยึดมั่นคุณธรรมให้เชิดชู เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สู่สากล

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การศึกษา เชื่อมโยงแนวคิดทางทัศนศิลป์ของ อารี สุทธิพันธ์ ในบริบทต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ทาง ทัศน-ศิลป์ศึกษา ตั้งแต่เริ่มสอนเมื่อปี พ.ศ. 2500 ถึงปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจความเคลื่อนไหว และ ความเปลี่ยนแปลงทางความคิดและบริบทต่าง ๆ ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อใช้เป็นฐานความรู้ที่จะ นำไปสู่กระบวนการจัดการเรียนการสอนทาง ทัศนศิลป์ศึกษา โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลและ วิเคราะห์ข้อมูล โดยแยกเป็น 4 ส่วน คือ 1) การติดตาม การสอนของอารี สุทธิพันธ์ ในการไปให้ความรู้ ให้การอบรม และการบรรยายโดยการสังเกตการณ์แบบ

มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม 2) การศึกษาเอกสาร ที่อารี สุทธิพันธ์ เขียนหรือแต่งขึ้น 3) การแสวงหา ความรู้จากการอ่านและค้นคว้าข้อมูลของ อารี สุทธิพันธ์ และ 4) การสัมภาษณ์บุคคล เช่น ลูกศิษย์ บุคคลที่มีชื่อเสียงในแวดวงทัศนศิลป์และ แวดวงการศึกษาศิลปะ

1. การไปให้ความรู้ ให้การอบรม และการ บรรยาย จากการติดตามการสอนของอารี สุทธิพันธ์ ในการไปให้ความรู้ ให้การอบรม และการบรรยาย ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 2558 ถึงเดือน กรกฎาคม 2559 รวมระยะเวลา 1 ปี 6 เดือน ในสถานที่ต่าง ๆ จำนวน 16 แห่ง ดังนี้

ตารางที่ 1 สถานที่ต่าง ๆ ที่ อารี สุทธิพันธ์ ไปให้ความรู้ ให้การอบรม และการบรรยายในระหว่าง เดือนกุมภาพันธ์ 2558 ถึงเดือน กรกฎาคม 2559 รวมระยะเวลา 1 ปี 6 เดือน จำนวน 16 แห่ง

จังหวัด	วันที่	โครงการ	ผู้จัดหรือผู้ให้การสนับสนุน
1.ปทุมธานี	10 กุมภาพันธ์ 2558	ครูศิลปะสร้างสรรค์งานศิลป์กับ ศิลปินแห่งชาติ รุ่นที่ 6	หอศิลป์ศิลปิน กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
2.นครปฐม	28-29 พฤษภาคม 2558	อบรมเชิงปฏิบัติการให้ครู นักเรียน นักศึกษา สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) “นวารลากและ ระบาย”	กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม กรม ส่งเสริมงานวัฒนธรรม ร่วมกับ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
3.นครนายก	13 มิถุนายน 2558	มหกรรมเสวนาแห่งประเทศไทย	สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
4.น่าน	19-20 มิถุนายน 2558	อบรมเชิงปฏิบัติการให้ครู นักเรียน นักศึกษา สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) “นวารลากและ ระบาย”	กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม กรม ส่งเสริมงานวัฒนธรรม ร่วมกับ โรงเรียน ราชประชานุเคราะห์ 56
5.นครปฐม	30 กรกฎาคม 2558	อบรมเชิงปฏิบัติการปรับพื้นฐานสู่ การเรียนศิลปกรรม สาขาวิชา ศิลป์ศึกษา	สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
6.ลพบุรี	27 สิงหาคม 2558	อบรมเชิงปฏิบัติการ การสร้างสรรค์ งานศิลปะกับศิลปินแห่งชาติ ศาสตราจารย์พิเศษอารี สุทธิพันธ์	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

เน้นความเป็นจริง ปกป้ององค์ความรู้ ยึดมั่นคุณธรรมให้เชิดชู เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สู่สากล

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

ตารางที่ 1 (ต่อ)

จังหวัด	วันที่	โครงการ	ผู้จัดหรือผู้ให้การสนับสนุน
7.น่าน	18-19 กันยายน 2558	อบรมเชิงปฏิบัติการให้ครู นักเรียน และบุคคลทั่วไป หัวข้อ “นวการ ลากและระบาย”	กลุ่มศิลปะตามอัยาศัย และ เทศบาล เวียงสา
8.นครราชสีมา	5-6 ตุลาคม 2558	ศิลปะสร้างสรรค์เพื่อพัฒนา คุณภาพจิตใจ	โปรแกรมวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ร่วมกับ โรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา
9.นครปฐม	29 ธันวาคม 2558	กิจกรรมการเรียนรู้และประเมิน ความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน ระดับประถมศึกษา ด้วยภูมิปัญญา ของศิลปินแห่งชาติด้านทัศนศิลป์ (จิตรกรรม)	โรงเรียนวัดศรีมหาโพธิ์ และ ผศ.ดร.นลินี ณ นคร ภายใต้ทุนวิจัยของสำนักงาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา
10.กรุงเทพฯ	16 มกราคม 2559	เปิดศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๙ กิจกรรมฝึกอบรมวาดภาพด้วยสีน้ำ	ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
11.กรุงเทพฯ	23 กุมภาพันธ์ 2559	ทัศนศิลป์ ชีวิตพัฒนา กับผู้สูงอายุ	มูลนิธิชีวิตพัฒนา ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
12.สระแก้ว	11-12 มิถุนายน 2559	ศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา สุนทรียะสมรรถผลงานสีน้ำ ครั้งที่ 2 “นวการลากและระบาย”	สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ร่วมกับ วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มศว จังหวัด สระแก้ว
13.กรุงเทพฯ	19 มิถุนายน 2559	นิทรรศการแสดงผลงานทัศนศิลป์ “นวการลากและระบาย”	กลุ่มศิลปะตามอัยาศัย ร่วมกับ ศูนย์ วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
14.นนทบุรี	19-20 กรกฎาคม 2559	การอบรมเชิงปฏิบัติการ “นวการ ลากและระบาย”	จังหวัดนนทบุรีและกลุ่มจิตอาสาวาดภาพ จังหวัดนนทบุรี
15.นครปฐม	29 กรกฎาคม 2559	ปรับพื้นฐานนักศึกษาหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา ศิลปศึกษา	สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
16.กรุงเทพฯ	31 กรกฎาคม 2559	นิทรรศการแสดงผลงานทัศนศิลป์ “วัฒนธรรมร่วมสมัยไทย”	กลุ่มศิลปะตามอัยาศัย ร่วมกับ หอศิลป์ จามจรี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตลอดระยะเวลา 1 ปี 6 เดือน ที่ผู้วิจัยได้ ร่วมเดินทางไปกับ อารี สุทธิพันธุ์ ทั้ง 16 แห่ง โดย การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมคือการเข้ารับอบรม และร่วมการปฏิบัติการทางทัศนศิลป์ด้วย และ

ในบางครั้งที่มีการบรรยายเพียงอย่างเดียว ผู้วิจัย เข้าการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม พบว่า มี ข้อมูลที่ อารี สุทธิพันธุ์ บรรยาย และให้ความรู้

เน้นความเป็นวัช ปลูกฝังองค์ความรู้ ยึดมั่นคุณธรรมให้เชิดชู เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สู่สากล

เชิงการปฏิบัติทั้ง 16 แห่ง มีข้อมูลที่มีความซ้ำกัน ซึ่งพอแยกเป็น 4 ส่วน ได้ดังนี้

1.1 บุคคล บุคคลที่กล่าวถึงในทุกครั้งทีไปให้ความรู้ให้การอบรม และการบรรยาย คือ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี และ จอห์น ดุย ซึ่ง ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ผู้เป็นอาจารย์ท่านหนึ่งของ อารี สุทธิพันธุ์ ที่ได้ไปศึกษาต่อระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต ที่มหาวิทยาลัยโอไฮโอ สหรัฐอเมริกา และได้มีโอกาสเรียนกับจอห์น ดุย ขณะนั้นเป็นช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 แนวคิดเรื่องประสบการณ์มีความสำคัญต่อผลในทางปฏิบัติ ซึ่งคำว่า Experience ในประเทศไทยนั้น ยังไม่มีคำแปลเป็นภาษาไทย ต่อมา ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช ซึ่งเป็นราชบัณฑิตในสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ประเภทวิชาปรัชญา ได้บัญญัติคำนี้ว่าเป็นภาษาไทยว่า “ประสบการณ์” และขณะที่จัดการเรียนการสอนวิชาการศึกษาแบบพิพัฒนาการ ให้กับนักศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร นอกจากสอนแนวคิดเรื่องของปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาการศึกษา การจัดการกิจกรรมเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแล้วยังได้ให้แนวคิดสำคัญเรื่องความสำคัญของประสบการณ์ โดยในช่วงดังกล่าว อารี สุทธิพันธุ์ เป็นคนหนึ่งที่ได้ร่วมเรียนอยู่ด้วย ซึ่งแนวคิดดังกล่าวส่งผลต่อแนวคิดของ อารี สุทธิพันธุ์ ทางด้านการให้ความสำคัญกับประสบการณ์ ที่มีผลในทางกระบวนการและการปฏิบัติ

1.2 แนวคิดที่สำคัญ พอจะสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ 6 ข้อ ดังนี้

1.2.1 การจัดการเรียนการสอนแบบนักเรียนเป็นศูนย์กลาง หรือเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้แนวคิดนี้เมื่อเริ่มสอนที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒในปัจจุบัน) ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 และเชื่อมั่นใน

แนวทางนี้มาตลอดถึงปัจจุบัน โดยเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางความคิดและทางการปฏิบัติ พัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม โดยไม่จำกัดเฉพาะทางการสร้างสรรค์ศิลปะเท่านั้น แต่ยังพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดสติปัญญา พัฒนาทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล และเกิดความคิดสร้างสรรค์ตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยการให้กำลังใจ จัดกระบวนการสอนที่ให้ผู้เรียนเกิดแรงใจ เกิดความต้องการแสวงหา และมีความสุขในการเรียนรู้

1.2.2 เชื่อว่ามนุษย์ไม่มีสัญชาตญาณ จากความหมายของคำว่า สัญชาตญาณ คือ ความรู้ที่มีมาแต่กำเนิดของคนและสัตว์ทำให้มีความรู้สึกและกระทำตัวเองโดยไม่ต้องมีใครสอน นั้น สำหรับ อารี สุทธิพันธุ์ ได้รับอิทธิพลความเชื่อว่ามีมนุษย์ไม่มีสัญชาตญาณ จากบุคคล 2 คน คือ 1) ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ซึ่งเป็นครูและนักการศึกษาคนสำคัญของประเทศไทย ผู้ให้แนวคิดสำคัญเรื่องความสำคัญของประสบการณ์ และ 2) สมัคร บุราวาศ ผู้บุกเบิกการศึกษาวิชาปรัชญาสมัยใหม่ของไทย และราชบัณฑิตทางสาขาอภิปรัชญา โดย สมัคร บุราวาศ กล่าวว่า “เมื่อมนุษย์ตามองเห็น มือใช้งานได้ สัญชาตญาณก็ไม่มี สัญชาตญาณ คือ การกระทำไปได้โดยไม่ได้รับการสอน” การเรียนการสอนตามความเชื่อของ อารี สุทธิพันธุ์ จึงเป็นเรื่องของพฤติกรรมนิยม มนุษย์ทุกคนต้องได้รับการสอนจึงเจริญงอกงามได้

1.2.3 ศิลปะเป็นประสบการณ์ ความเชื่อนี้ได้รับอิทธิพลจาก จอห์น ดุย นักการศึกษาคนสำคัญของโลก ชาวอเมริกัน จากหนังสือที่ อารี สุทธิพันธุ์ เห็นว่าสำคัญมากก็คือ ศิลปะและประสบการณ์ ซึ่ง จอห์น ดุย ให้ความหมายของศิลปะว่า “ศิลปะคือคุณภาพอย่างหนึ่งของการกระทำ และสิ่งที่ทำเสร็จแล้ว (art is a quality of doing

and what is done) โดยในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 นั้น คำว่า Experience ยังไม่มีคำแปลในภาษาไทย ใช้คำว่า ความชัดเจน จนกระทั่ง ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ได้บัญญัติคำนี้ขึ้นตั้งนั้นจากประสบการณ์เรียนรู้และการสอนของ อารี สุทธิพันธุ์ จึงเชื่อว่าประสบการณ์มีค่ามากกว่าผลงานสำเร็จ ประสบการณ์ที่มีผลในทางกระบวนการและการปฏิบัติ ในการจัดการเรียนการสอนจึงให้ความสำคัญกับกระบวนการก่อนผลงานสำเร็จ

1.2.4 รูปถ่ายไม่เหมือนรูปเหมือน ไม่มี เมื่อเริ่มสอนที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 อารี สุทธิพันธุ์ กล่าวว่าเริ่มใช้แนวคิดนี้มาโดยตลอด ตั้งนั้นจึงจัดการเรียนการสอนตามวิถีธรรมชาติ ไม่ใช่ใช้วิธีการเลียนแบบ เช่น การให้เขียนภาพเหมือน ไม่ว่าจะเป็ นภาพเหมือนคน หรือหุ่นนิ่ง และเชื่อว่าการสอนโดยวิธีเลียนแบบนั้น เป็นการผลั กภาระให้กับหุ่นหรือต้นแบบ ซึ่งทำให้ครูผู้สอนมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับนักเรียนน้อยเกินไป

1.2.5 ความเคลื่อนไหวคือความงาม แนวคิดนี้ อารี สุทธิพันธุ์ ได้รับจากการเรียนที่ มหาวิทยาลัยอินดีอานา เป็นแนวคิดของศิลปินชาวรัสเซีย ที่สร้างสรรค์ผลงานตามฟิวเจอริสม์ (Futurism) ที่เกิดขึ้นในอิตาลี และต่อเนื่องไปยังรัสเซีย ช่วงต้นศตวรรษที่ 20 หรือประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา ในทางทัศนศิลป์พวกเขามีแนวคิดหลักคือ “ความเคลื่อนไหวคือความงาม” มีการนำเสนอทฤษฎีส่วนประกอบเพิ่ม และความเป็นไปได้อื่น ๆ อย่างเป็นรูปธรรมมากกว่าการจินตนาการ ซึ่งแนวคิดหลักดังกล่าวนอกจากส่งผลต่อการสอนแล้วยังส่งผลต่อการปฏิบัติการของ อารี สุทธิพันธุ์ ด้วย

1.2.6 การคิดทบทวน อารี สุทธิพันธุ์ ให้ความสำคัญกับ คำ ความคิด และความหมาย และการลงมือทำจริง ก่อนลงมือทำให้คิดทบทวนเกี่ยวกับสิ่งที่จะทำและตั้งคำถามกับตัวเองก่อนว่า “เป็นไปได้หรือไม่ ถ้าเป็นไปได้แล้วจะคุ้มมันได้หรือไม่ ถ้าคุ้มมันได้แล้วจะเอาไปทำอะไร ทำแล้วเป็นประโยชน์หรือไม่ ถ้าเป็นประโยชน์จะเป็นประโยชน์ต่อบุคคลหรือสถาบัน แล้วพัฒนาต่อได้หรือไม่ รวบรวมเป็นองค์ความรู้ได้หรือไม่ และสุดท้ายคือให้คิดทบทวนไปมา” (อารี สุทธิพันธุ์, 2558 : สัมภาษณ์) ซึ่งการปฏิบัติการทางทัศนศิลป์ จำเป็นต้องคิดอย่างมีเหตุผล เพราะหากต้องเชื่อมโยงกับเรื่องของการเรียนการสอนแล้วนั้น คำตอบต้องเป็นรูปธรรม วัดได้และประเมินได้ จะไม่หลงไปกับสิ่งที่หาคำตอบไม่ได้

1.3 การตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นความคิด และการรับรู้ ทุกครั้งที่จัดการเรียนการสอน อารี สุทธิพันธุ์ จะตั้งคำถามเชิงความคิดผ่านคำถามเชิงคณิตศาสตร์ คำถามเชิงวิทยาศาสตร์ โดยเริ่มต้นคำถามว่า “ทำไม” จะไม่ถามว่า “อะไร” ที่เป็นคำถามเชิงศิลปะ ซึ่งนอกจากจะกระตุ้นผู้เรียนให้เกิดความคิดแล้ว ยังสอนให้ฝึกการสังเกต และมีตรรกะ และมีการยกตัวอย่างเปรียบเทียบระหว่างสองมิติ และสามมิติ เสมอ เช่น สามเหลี่ยมบนพื้นราบ และสามเหลี่ยมบนรูปทรงกลม เป็นต้น

1.4 การลงมือปฏิบัติการ อารี สุทธิพันธุ์ เป็นนักปฏิบัตินิยม เน้นการเรียนการสอนตามวิถีธรรมชาติ มองผลงานศิลปะที่กระบวนการมากกว่ามองที่ผลงานสำเร็จ และมองสื่อวัสดุที่แปลกใหม่เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ ก่อนการสอนจะทำการทดลอง และค้นคว้าทางรูปแบบและสื่อวัสดุ เพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้เรียนอยู่เสมอ ที่มาของผลงานทางทัศนศิลป์จำนวนมาก ของ

อารี สุทธิพันธุ์ เป็นผลจากการค้นคว้าทดลองปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนรู้โดยวิธีธรรมชาติผ่านกิจกรรม “นวลารากและระบาย” ซึ่งอารี สุทธิพันธุ์กล่าวว่า “การที่เราตั้งชื่อ นวลารากและระบาย เราเน้นที่กระบวนการถ่ายทอดรูปแบบ ก่อนผลงานสำเร็จ (process precedes product) ตามแนวคิดรวบยอดที่เราเข้าใจว่า การตอบสนองของคนเรานั้นตอบสนองทางความเคลื่อนไหวก่อนทางหูทางตา ดังนั้นเราจึงเริ่มทางความเคลื่อนไหวก่อน และมีความเชื่อว่า ความเคลื่อนไหวคือความงามส่วนหนึ่ง (motion is a part of beauty)” (อารี สุทธิพันธุ์, 2558 : 6) การลงมือปฏิบัติภารกิจ เน้นการถ่ายทอดรูปแบบเป็นกระบวนการก่อนผลงานสำเร็จ และใช้คำว่ารากและระบายเพราะเรียกตามพฤติกรรมซึ่งเป็นกระบวนการตามทฤษฎีปฏิบัติการนิยม โดยมีหลักการคือลากไม่ยกมือจนกว่าผลงานจะเสร็จ ส่วนการระบายนั้น อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอหลักคิดไว้ 6 ข้อ คือ “1) เห็นสิ่งหนึ่งแล้ว เติมอีกสิ่งหนึ่งเข้าไป (motion) 2) เห็นสิ่งหนึ่งแล้วเปลี่ยนมุมมอง (direction) 3) เห็นสิ่งหนึ่งแล้วแบ่งสิ่งที่เห็นเป็นส่วนเท่า ๆ กัน (division) 4) เห็นสิ่งหนึ่งแล้ว ดึงเอาส่วนเด่นออกมา (extraction) 5) เห็นสิ่งหนึ่งแล้ว เพิ่มอีกสิ่งหนึ่งเข้าไป (addition) 6) เห็นสิ่งหนึ่งแล้ว ทำลายให้เป็นส่วนย่อยแล้วประกอบใหม่ (destruction)” (อารี สุทธิพันธุ์, 2558 : 10)

จากข้อมูลทั้ง 4 กลุ่มข้างต้น พบว่า ไม่ได้มีเพียงแนวคิดทางด้านทัศนศิลป์ที่ อารี สุทธิพันธุ์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเท่านั้น ซึ่งในรายละเอียดยังมีแนวคิดอื่นที่ไม่ใช่แนวคิดทางด้านทัศนศิลป์โดยตรง แต่มีส่วนสำคัญที่ อารี สุทธิพันธุ์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนรวมอยู่ด้วย คือ

- 1) แนวคิดทางด้านจัดการศึกษา คือ การจัดการเรียนการสอนแบบนักเรียนรู้เป็นศูนย์กลาง

การคิดทบทวนหรือให้สอบทานสิ่งที่รับรู้ การตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นความคิดและการรับรู้ของผู้เรียน 2) แนวคิดเชิงปรัชญา คือ การเชื่อว่ามนุษย์ไม่มีสัญชาตญาณ 3) บุคคลที่มีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อในด้านการจัดการเรียนการสอนของ อารี สุทธิพันธุ์

2. การศึกษาเอกสารที่เขียนหรือแต่งขึ้นพบว่า อารี สุทธิพันธุ์ มีงานเขียนทั้งหนังสือ ตำรา บทความ ปรากฏเป็นหนังสือจำนวน 19 เล่ม และบทความวิชาการซึ่งเขียนขึ้นเพื่อใช้ประกอบการสอนและเป็นบันทึกการสอน มีทั้งที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารต่าง ๆ การรวบรวมตีพิมพ์เป็นเล่มและยังไม่ตีพิมพ์ รวมมากกว่า 200 บทความ ได้สะท้อนกระบวนการคิดของอารี สุทธิพันธุ์ ที่เชื่อมโยงทั้งด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ทัศน-ศิลปศึกษา และการปฏิบัติการทางทัศนศิลป์ ยกตัวอย่าง เช่น หนังสือศิลปนิยม (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2513) และปรับปรุงเพื่อตีพิมพ์อีก 3 ครั้ง เป็นหนังสือที่ประมวลความรู้ทางศิลปะไว้อย่างกว้างขวางและหลากหลายทั้งด้านทัศนศิลป์ วัสดุและวิธีการศิลปะตะวันตก ศิลปะสมัยใหม่ และศิลปะศตวรรษที่ 20 เป็นหนังสือที่รวบรวมความเป็นมาทางศิลปะที่สมบูรณ์แบบเล่มหนึ่ง อีกเล่มหนึ่งเป็นหนังสือเชิงการปฏิบัติการคือ หนังสือการวาดเขียน (พ.ศ. 2528) ที่ให้แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติการในแง่มุมที่ไม่เหมือนกับการฝึกฝนการวาดเขียนในเชิงช่างฝีมือทั้งหลาย ส่วนหนังสือเชิงการปฏิบัติการอีกเล่มหนึ่งคือ คือ หนังสือการระบายสีน้ำ (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2526) ที่จัดลำดับขั้นตอนและวิธีการระบายสีที่ไม่ใช่เฉพาะใช้เป็นคู่มือการระบายสีเท่านั้น แต่เป็นหนังสือที่นำเสนอถึงวิธีที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้ ส่วนหนังสือเล่มอื่น เช่น ศิลปะกับมนุษย์ (พ.ศ.

2519) ปรัชญาศิลปะ (พ.ศ. 2520) ทักษะศิลปะและ
 ความงาม (พ.ศ. 2532) มนุษย์กับจินตนาการ
 (พ.ศ. 2532) ประสบการณ์สุนทรีย์ (พ.ศ. 2533)
 มนุษย์กับสถานการณ์ (พ.ศ. 2544) ผลึกความคิด
 ศิลปะ (พ.ศ. 2551) สว่ความคิด (พ.ศ. 2553)
 เพราะผมทำอย่างนี้หรือเขาจึงให้เป็นศิลปิน
 แห่งชาติ (พ.ศ. 2556) พลังความคิดทัศนศิลป์และ
 ศิลปะศึกษา (พ.ศ. 2557) ได้แสดงให้เห็นแนวคิด
 ของอารี สุทธิพันธุ์ ทั้งด้านศิลปะ วัฒนธรรม
 ประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ทัศนศิลป์ศึกษา
 และการปฏิบัติการทางทัศนศิลป์ ที่หลากหลายทั้ง
 เนื้อหาสาระ วิธีการ กระบวนการ ที่เชื่อมโยงกับ
 ความจริงรอบตัว การสอนให้ได้ใช้ความคิด การคิด
 ทบทวน รวมทั้งกระบวนการคิดและกระบวนการ
 ปฏิบัติการสร้างสรรค้อย่างเป็นระบบ

3. การแสวงหาความรู้จากการอ่าน ค้นคว้า
 ข้อมูล จากการสืบย้อนด้านกรอ่านและค้นคว้า
 ข้อมูลซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างทัศนคติและ
 แนวคิด เพื่อพิสูจน์ทราบถึงผลสะท้อนที่นำไปสู่
 การสอนบริบทการจัดการเรียนการสอน ว่ามีที่มา
 จากแนวคิดหรือปรัชญาใด หรือได้คลี่คลายเป็น
 ทัศนคติและแนวคิดเฉพาะตนอย่างไร หลาย
 แนวคิดที่อารี สุทธิพันธุ์ มีการกล่าวอ้างอิงทั้ง
 ปรัชญาตะวันตกและตะวันออก พบว่าแนวคิดทาง
 ปฏิบัตินิยม (Pragmatism) การศึกษาแบบพัฒนาการ
 (Progressive Education) เสรีภาพแบบอัตถภาวนิยม
 (Existentialism) และแนวคิดเชิงประชาธิปไตย
 ที่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติการ เป็นแนวคิดที่
 อารี สุทธิพันธุ์ ใช้ในการจัดการเรียนการสอน
 ทั้งสิ้น ตัวอย่างหนังสือสำคัญ ๆ ที่อารี สุทธิพันธุ์
 กล่าวถึง 3 เล่ม คือ 1) หนังสือ ศิลปะคือ
 ประสบการณ์ (Art as Experience) เขียนโดย
 จอห์น ดุย (John Dewey) ซึ่งกล่าวถึงการศึกษา
 ควรเริ่มต้นที่ผู้เรียน และการเรียนรู้ด้วยการลงมือ

ทำจริง การให้ความสำคัญกับกระบวนการ
 มากกว่าผลงานสำเร็จ 2) หนังสือ ศิลปะและ
 การรับรู้ทางตา (Art and Visual Perception)
 โดย รูดอล์ฟ อาร์น ไฮม์ (Rudolph Arnheim)
 ซึ่งกล่าวถึงศิลปะและการรับรู้ทางการมองเห็น
 ว่าเป็นประสบการณ์ที่เป็นพลวัต เป็นการรับรู้
 เชิงโครงสร้างอย่างมีนัยสำคัญและการรวบรวม
 แนวทางการถ่ายทอดรูปแบบในเชิงเหตุผลตาม
 การรับรู้ และ 3) หนังสือ การลากแบบธรรมชาติ
 (The Natural Way to Draw) ของ ไคมอน นิโคไลเดส
 (Kimon Nicolaides) “เป็นหนังสือรวบรวมกิจกรรม
 และแนวคิดของการถ่ายทอดรูปแบบที่ให้อิทธิพล
 ต่อการศึกษาศิลปะในสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มนิวยอร์ก (The New York
 School) ต่อมาได้แพร่หลายไปทั่วอเมริกา
 นอกจากนี้ยังถือเป็นพื้นฐานของศิลปะสมัยใหม่
 ที่สนองเสรีภาพ สอดคล้องกับธรรมชาติมนุษย์
 ส่งผลให้มีรูปแบบผลงานหลากหลาย” (อารี สุทธิพันธุ์,
 2556 : 87-88) หนังสือเล่มนี้มีลักษณะที่ส่งผลต่อ
 แนวคิดที่นำไปสู่การปฏิบัติ ตามแนวคิดของ
 การถ่ายทอดรูปแบบด้วยวิธีการหลากหลาย เช่น
 การลากช้า ๆ แบบสัมผัส (Contour Drawing)
 การลากเร็ว ๆ แสดงท่าทาง (Gesture Drawing)
 เป็นการถ่ายทอดอากัปภิกิริยาท่าทาง ซึ่งส่วนใหญ่
 เป็นการวาดรูปคน สิ่งที่ได้รับจากการแสวงหา
 ความรู้ในภาพรวมนั้น ในการศึกษาแบบพัฒนา
 การให้แนวคิดเรื่องของปรัชญาการศึกษา
 จิตวิทยาการศึกษา การจัดกิจกรรมเพื่อ
 เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม รวมถึงหนังสืออีกสามเล่ม
 ที่กล่าวถึงนั้นเน้นเรื่องของประสบการณ์เป็นหลัก
 โดยเริ่มต้นที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ผ่านการลงมือทำ
 จริง ด้วยวิธีธรรมชาติ เป็นการถ่ายทอดรูปแบบใน
 เชิงเหตุผลตามการรับรู้ สอดคล้องกับแนวคิด
 เชิงวิทยาศาสตร์ มากกว่าเชิงปรัชญา ทำให้การรับรู้

เน้นความเป็นจริง ปฏักติของความรู้ ยึดมั่นคุณธรรมให้เชิดชู เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สู่สากล

เป็นไปตามเหตุและผล และการคิดทบทวนมากกว่า เป็นไปในลักษณะญาณหยั่งรู้ ซึ่งอารี สุทธิพันธุ์ ส่งต่อแนวคิดต่าง ๆ ไปยังการจัดการเรียนการสอน ผ่านกิจกรรมที่เรียกว่า นวการลากและระบายน

4. การสัมภาษณ์บุคคล จากการสัมภาษณ์ บุคคลทั้งลูกศิษย์ บุคคลที่มีชื่อเสียงในแวดวง ทัศนศิลป์และแวดวงการศึกษาศิลปะ จำนวน 20 คน พบว่า อารี สุทธิพันธุ์ เป็นนักคิด นักการศึกษา และนักปฏิบัติการทางทัศนศิลป์ ที่มีความเป็นครู มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ดังตัวอย่างบุคคลที่ สัมภาษณ์คือ วิรุณ ตั้งเจริญ (2559 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า “กว่าครึ่งศตวรรษที่ท่านอาจารย์เชื่อมั่น และยืนหยัดในปรัชญาความคิดและกระบวนการ สร้างงานศิลปะ ให้เป็นคนมีคุณภาพในสังคม สร้างสรรค์สังคม กัดกัดกับความเป็นครูอาจารย์ ศิลปะมีกระบวนการคิด ต่อสู้อุดหนุน และอยู่ร่วมกับ ผู้อื่นอย่างมีความสุข” และตามที่ กมล ทัศนัญชลี (2559 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า “อาจารย์เป็นคนแรกที่ นำความรู้ ประสบการณ์การเรียนการสอนระบบ ใหม่ มาใช้กับประเทศไทย มีแนวคิดเปิดกว้าง ทาวิธีสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการถกเถียงกันเพื่อให้เกิดความคิด โดยได้ผลจากการกระจายออกไป ไม่กำหนดชัดเจนอย่างใดอย่างหนึ่ง และเป็นระบบการเรียนการสอนที่เป็นสากล” และ ทิพาวดี เมฆสุวรรณ (2559 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า “อาจารย์เป็นทั้งศิลปินและครูอย่างแท้จริง อาจารย์ สามารถสอนให้เรารู้จักที่จะตั้งสุนทรียภาพทาง ศิลปะของเราออกมา เพื่อสื่อความโดยภาพตาม ความนึกคิดจินตนาการและความรู้สึกของเรา อาจารย์ทำให้เรามั่นใจและกล้าเป็นตัวตนของเราเอง ไม่ต้องลอกเลียนแบบใคร อาจารย์ทำให้เราทุกคน เป็นศิลปินได้ อาจารย์ทำให้เรารู้สึกว่าศิลปะเป็น เรื่องที่ไม่ไกลเกินเอื้อม ศิลปะไม่จำกัดเฉพาะ ในแวดวงผู้มีพรสวรรค์เท่านั้น ศิลปะเป็นเรื่องที่

ทุกคนเข้าถึงได้” ซึ่งอารี สุทธิพันธุ์ แม้นในอีกมิติ หนึ่งจะเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) แต่ได้กล่าวไว้ว่า “ผลงานของผม คือ ลูกศิษย์ ไม่ใช่ภาพเขียน” ซึ่งแสดงให้เห็นถึง อุดมการณ์ของความเห็นครุมาตลอด 59 ปี

สรุปและอภิปรายผล

กระบวนการจัดการเรียนการสอนของ อารี สุทธิพันธุ์ นั้น เป็นการจัดการศึกษาลักษณะ การศึกษาแบบพิพัฒนาการ กล่าวคือมีทั้งแนวคิด เชิงปรัชญาศิลปะ การปฏิบัติโดยเน้นการลงมือทำ จริง และการจัดกิจกรรมเพื่อเรียนรู้ ที่ท้าทาย การแสวงหาและการคิดทบทวน มากกว่าเน้น ญาณหยั่งรู้ มีการกระตุ้นให้ผู้เรียนตื่นตัว ตลอดเวลา เป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นใจให้ ผู้เรียนเกิดการรู้จักคิด พร้อม ๆ กับความสามารถใน การสร้างสรรค์ เป็นการสร้างรูปแบบการจัดการ เรียนการสอนหรือกระแสนทางด้านทัศนศิลป์ ให้เป็นทางเลือกใหม่ของวงการการศึกษา และของ สังคม ซึ่งพอจะสรุปแนวคิดที่ อารี สุทธิพันธุ์ ใช้ใน การจัดการเรียนการสอนที่ทัศนศิลป์ศึกษา ในมิติ 1) การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็น ศูนย์กลาง หรือเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้ แนวคิดนี้เมื่อเริ่มสอนที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ใน ปัจจุบัน) ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 และเชื่อมั่นในแนวทาง นี้มาตลอดถึงปัจจุบัน โดยเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ทางความคิดและทางการปฏิบัติ เพื่อให้เกิด การเรียนรู้ เกิดสติปัญญา พัฒนาทักษะการคิด อย่างมีเหตุผล และเกิดความคิดสร้างสรรค์ ตาม บริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยการให้ กำลังใจ จัดกระบวนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดแรงใจ เกิดความต้องการแสวงหา และมีความสุขใน การเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษา

เน้นความเป็นจริง ปฎักสังของศคความรุ ยึดมั่นคุณธรรมให้เชิดชู เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สู่สากล

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

2) เชื่อว่ามนุษย์ไม่มีสัญชาตญาณ มนุษย์ทุกคนต้องได้รับการสอน การจัดการเรียนการสอนตามความเชื่อของอารี สุทธิพันธุ์ เป็นเรื่องของพฤติกรรมนิยม มนุษย์ทุกคนต้องได้รับการสอนจึงเจริญงอกงามได้ สอดคล้องกับ สมัคร บุรวาศ ที่กล่าวว่า “เมื่อมนุษย์ตามองเห็น มือใช้การได้ สัญชาตญาณก็ไม่มี สัญชาตญาณ คือ การกระทำไปได้โดยไม่ได้รับการสอน” 3) เน้นกระบวนการคิด และการปฏิบัติควบคู่กันไป เพื่อสร้างประสบการณ์ทางศิลปะที่เชื่อมโยงกับความคิดอย่างมีเหตุผลและการคิดทบทวน ให้กับผู้เรียน โดยเชื่อว่าศิลปะคือประสบการณ์ 4) การจัดการเรียนการสอนโดยวิถีธรรมชาติ ผ่านกิจกรรมนวดการลากและการระบาย เป็นกิจกรรมทางทัศนศิลป์ที่เน้นกระบวนการ มากกว่าผลงานสำเร็จ ให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นว่าทุกคนสามารถสร้างสรรค์ได้ และเป็นตัวของตัวเอง

ในการวิจัยครั้งนี้แม้จะเป็นการศึกษาแนวคิดทางด้านทัศนศิลป์ที่ส่งผลต่อกระบวนการสอนทัศนศิลป์ศึกษา ของอารี สุทธิพันธุ์ เป็นเรื่องหลัก แต่พบว่าไม่ได้มีเพียงแนวคิดทางด้านทัศนศิลป์ที่ อารี สุทธิพันธุ์ ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเท่านั้น ยังมีแนวคิดอื่นประกอบด้วย คือ แนวคิดทางด้านจัดการศึกษา ในการจัดการเรียนการสอนแบบนักเรียนเป็นศูนย์กลางหรือผู้เรียนเป็นสำคัญ และแนวคิดเชิงปรัชญา ที่แม้จะไม่ใช่นำแนวคิดทางด้านทัศนศิลป์โดยตรง แต่ส่งผลต่อความคิดเชิงระบบการจัดการเรียนการสอนของอารี สุทธิพันธุ์ ด้วย

ข้อเสนอแนะ

การนำผลการวิจัยแนวคิดทางทัศนศิลป์แนวคิดทางด้านจัดการศึกษาของ และแนวคิดเชิงปรัชญาของ อารี สุทธิพันธุ์ เชื่อมโยงไปสู่การจัดการเรียนการสอนทางทัศนศิลป์ศึกษา ทั้งการจัดการศึกษาภายใต้ระบบการศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา หรืออุดมศึกษา รวมถึงการจัดการศึกษานอกระบบการศึกษาและการศึกษาตามอัธยาศัย หรือศึกษาแนวคิดทางทัศนศิลป์ของครูผู้สอนที่มีวิถีปฏิบัติที่สม่ำเสมอ ต่อเนื่องยาวนานทั้งด้านวิชาการ และการปฏิบัติกรคนอื่น ๆ ต่อไป

References

- Department of Cultural Promotion. (2012). **Coined words to Aree Soothipunt National artist, Visual Arts(Painting).**
- Meksawan, T. (March 14, 2016). **Interview.** Royal Thai Government Gazette **National (1999), Education Act of B.E, 2542, Vol. 116, Part 74 a, pp, 2-3.**
- Soothipunt A. (2013). **The National artist – From what I have done.** Bangkok: Print Pro.
- Soothipunt A. (November 15, 2015). **Interview.**
- Soothipunt, A. and team. (2015). **Neo Drawing and Painting.** Bangkok: Santisiri Printing.
- Tassananchalee K. (January 3, 2016). **Interview.**

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

The discussion and arts probe's Aree Soothipunt. (2001). **The commemorative book of visual art exhibition, 72 Years of Aree Soothipunt.** Bangkok.

Tungcharoen W. (2002). **Visual Art Research.** (2nd ed). Bangkok: Santisiri Printing.

Tungcharoen W. (2013). **Trace Aree Soothipun : National artist, Who admire the flame of the past but refuses the ashes from the past** (online). Retrieved December 30, 2014, from www.wwartcoll.com/articles (23)

Tungcharoen W. (April 29, 2016). **Interview.**